

5. Пилипенко О. І. Розвиток превентивної педагогіки в парадигмі синергетичного підходу [Електронний ресурс] / О. І. Пилипенко // Педагогічна теорія і практика. – 2011. – № 2. – Режим доступу :

http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkmu/2011_2/Pilipenko.pdf.

6. Приходько В. М. Технології превентивного виховання у роботі соціального педагога / В. М. Приходько // Соціальний педагог. Шкільний світ. – 2008. – № 4, квітень. – С. 40–54.

7. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання / [під заг. ред. д-ра пед. наук, проф. В. М. Оржеховської]. – Тернопіль : ТОВ «Тернограф», 2007. – 200 с.

РЕЗЮМЕ

А. В. Волошко. Подготовка будущих педагогов к реализации превентивного воспитания в общеобразовательных учебных заведениях.

В статье раскрыты понятия «превентивная педагогика» и «превентивное воспитание». Выделены их задания и функции, охарактеризованы пути подготовки будущих педагогов к реализации превентивного воспитания в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: превентивная педагогика, превентивное воспитание, превенция, подготовка будущих педагогов.

SUMMARY

G. Voloshko. Educationalists'-to-be training in performing preventive education at comprehensive educational establishments.

The notions «preventive pedagogics» and «preventive education» are revealed in the article. The author defines their tasks and functions, characterizes the ways of training educationalists'-to-be in performing preventive education at comprehensive educational establishments.

Key words: preventive pedagogics, preventive education, prevention, educationalists'-to-be training.

УДК 371.132

О. Г. Гаврилюк

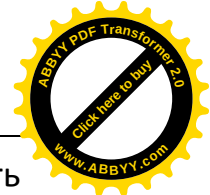
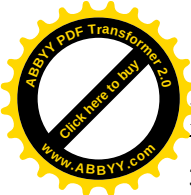
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Розкрито вихідні теоретичні та методологічні основи дослідження психолого-педагогічної компетентності викладача і процесу її формування. Визначено і науково обґрунтовано сутність цього феномену як особистісно-професійної системної якості педагога. Визначено основні критерії сформованості психолого-педагогічної компетентності викладача вищої школи.

Ключові слова: компетентність, компетентний, професійна самоорганізація педагога, викладач вищої школи.

Постановка проблеми. Політичні та соціально-економічні перетворення на сучасному етапі розвитку Української держави поставили нові завдання як перед освітньою системою в цілому, так і безпосередньо перед вищою освітою, оскільки саме їй належить провідна роль у формуванні культурних цінностей особистості, зростанні наукового та інтелектуального потенціалу. Ефективне розв'язання завдань вищої освіти здебільшого базується на якості кадрового забезпечення навчальних

закладів, на рівні професійної компетентності викладачів, які реалізують процес підготовки особистості до суспільного та професійного життя. І якщо система професійної підготовки вчителів, незважаючи на всі новоутворення і зміни, забезпечується вищими педагогічними навчальними закладами освіти II–IV рівня акредитації, то система підготовки викладачів вищих навчальних закладів (ВНЗ) не задовольняє сучасних потреб суспільства: у більшості науково-педагогічних працівників вищої школи відсутня психолого-педагогічна освіта, яка значною мірою визначає успішність реалізації всіх функцій педагогічної діяльності.

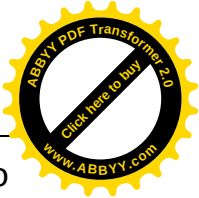
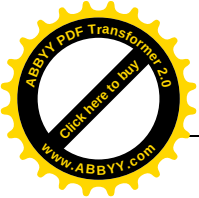
Актуальність вирішення цієї проблеми на сьогодні зумовлюється й загостренням низки суперечностей, що характеризують сучасний простір вищої освіти в Україні на нормативно-організаційному, концептуальному та методичному рівнях:

- між задекларованим положенням про те, що майбутній педагог вищої школи відповідно до чинного законодавства (ст. 48 Закону України «Про вищу освіту») повинен здобути спеціальну професійну психолого-педагогічну освіту, та відсутністю науково обґрунтованої системи такої підготовки;

- між декларуванням ідеалів та принципів особистісно орієнтованої освітньої парадигми, що передбачає створення комфортних умов для всебічного гармонійного розвитку суб'єктів освітнього процесу, зокрема педагога, який успішно самореалізується як професіонал і особистість, та переважанням когнітивно орієнтованого підходу до визначення змісту, форм і методів його підготовки;

- між утвердженням компетентнісного підходу в освіті, пріоритетом впровадження «компетентнісних» технологій і відсутністю теоретико-методологічного підґрунтя, невизначеністю сутності самого феномену професійної компетентності викладача ВНЗ, ототожненням його змісту з іншими педагогічними категоріями, недостатнім розробленням системи його формування.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема компетентності особистості в психолого-педагогічних науках знайшла відображення при розв'язанні широкого кола теоретичних і прикладних питань, спрямованих головним чином на дослідження професійного становлення, розвитку і самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності (К. О. Абульханова-Славська, О. О. Бодальов, А. О. Деркач, Е. Ф. Зеєр, І. О. Зимня, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, В. А. Семиченко, В. О. Сластьонін, Ю. Г. Фокін, В. Д. Шадриков та ін.).

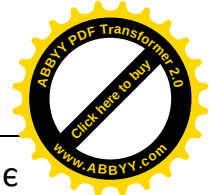
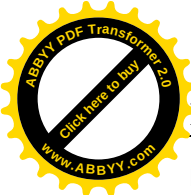
Загальнонаукові тлумачення поняття «компетентний», хоча й дещо відрізняються за своїм змістом у різних джерелах, але включають два загальних аспекти: компетентний – 1) той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікації; 2) який має певні повноваження, повноправний, повновладний [1, 104].

У вітчизняній науковій літературі до поняття компетентності, в основному, включають певну сукупність знань, рівень умінь і певний досвід їх використання. В іноземних працях на перший план виходить категорія «здатність до дії» як уміння використовувати знання в практичній діяльності.

Дослідженню феномену професійної компетентності особистості присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, які зосереджені, перш за все, на питаннях підготовки освітян – учителів і викладачів вищих навчальних закладів. Фундаментальні основи оновлення системи вищої освіти, професійної підготовки педагогів вищої школи, теоретичні та методичні засади формування професіоналізму, професійної культури, професійної майстерності і власне професійної компетентності викладачів ВНЗ розкриваються в працях В. П. Андрущенко, В. І. Бондаря, Н. В. Гузій, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюна, І. Ф. Ісаєва, В. Г. Кременя, Н. В. Кузьміної, І. П. Підласого, Н. Г. Протасової, В. А. Семиченко, С. О. Сисоєвої, В. О. Сластьоніна, В. І. Тесленка та ін. Слід зазначити, що в науковій та науково-методичній літературі значне місце відводиться психологічному та педагогічному компонентам як основним складовим такого системного явища, як професійна компетентність педагога (О. О. Бодальов, В. М. Введенський, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, А. М. Москаленко, О. В. Полуніна, Ю. Г. Фокін та ін.), оскільки вони забезпечують здатність спеціаліста до особистісного та професійного саморозвитку, самовдосконалення, визначають його акмеологічну культуру.

Мета статті – теоретичне та методологічне обґрунтування сутності психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження ґрунтується на розумінні професійної компетентності педагога як певного рівня його професійної підготовки, що забезпечує здатність суб'єкта праці до виконання ним завдань і обов'язків педагогічної діяльності, міри й основного критерію його відповідності вимогам професійної діяльності. Професійна компетентність як складова професійної культури педагога, основа його професіоналізму й майстерності забезпечує успішність професійного розвитку фахівця й проявляється в різних видах педагогічної діяльності. Базовим компонентом

професійної компетентності викладача вищого навчального закладу є психолого-педагогічна компетентність як цілісний, динамічний особистісно-професійний феномен, що забезпечує його професійну самоорганізацію відповідно до вимог науково-педагогічної діяльності. Психолого-педагогічна компетентність представлена діяльнісними та особистісними компонентами, механізмами й процесами їх свідомої генералізації та прояву.

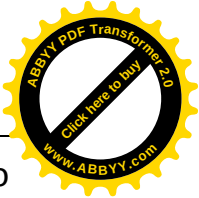
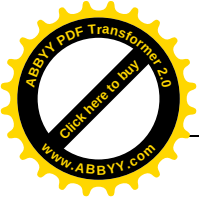
Ефективність підготовки майбутнього викладача вищого навчального закладу до науково-педагогічної діяльності забезпечується: науково-теоретичним обґрунтуванням, з'ясуванням категоріального статусу психолого-педагогічної компетентності, характеристикою її структури й особливостей взаємодії та прояву компонентів, їх концептуальним наповненням, технологією формування психолого-педагогічної компетентності, що передбачає гармонійне поєднання традиційних форм і методів навчання з нетрадиційними активними, педагогічний супровід професійного становлення майбутнього викладача ВНЗ. Загалом, окреслені чинники забезпечують процес психолого-педагогічної підготовки майбутнього викладача ВНЗ до професійної діяльності.

Провідна ідея та основні положення концепції відображені в *загальній гіпотезі дослідження*, яка базується на припущенні, що формування психолого-педагогічної компетентності майбутнього викладача вищого навчального закладу передбачає теоретико-методологічне обґрунтування її сутності, розроблення на цій основі та впровадження моделі формування як певної науково-методичної системи професійної підготовки.

1. Формування психолого-педагогічної компетентності передбачає циклічність та розвиток двох процесів самоорганізації: *професійної самоорганізації педагога*, результатом якої є демонстрація ним ефективної професійної діяльності, що забезпечує ефективні умови для самоорганізації магістранта, та *самоорганізація викладача*.

2. Педагог має володіти такими якостями як цілеспрямованість, організованість, рішучість, мати творчі здібності, вирізнятися креативністю, оригінальністю у підходах та способах вирішення справи, а також проявляти себе в інноваційній діяльності – творити щось нове, неординарне.

3. Викладач для вдосконалення своїх практичних навичок, збагачення свого багажу знань новими педагогічними прийомами, технікою і методиками, поліпшення та розроблення власних (авторських) програм навчання, підвищення рівня своєї компетентності повинен постійно самовдосконалюватись.

Узагальнюючи матеріали літературних джерел, ми можемо підкреслити, що в сучасних педагогічних дослідженнях немає достатнього усвідомлення сутності професійної компетентності викладача ВНЗ, її відмінності від професійної компетентності вчителя. Різноманіття концепцій та теорій професійного розвитку обумовило існування різних його визначень.

На основі вивчення матеріалів провідних психологів, педагогів, нами розкрито вихідні теоретико-методологічні основи дослідження психолого-педагогічної компетентності педагога та процесу її формування. Центральною категорією, яка відображає суть взаємодії людини і професії, є професійний розвиток [4, 38]. Він розглядається як фундаментальний процес зміни особистості педагога, як пояснювальний принцип становлення професіоналізму і як цінність професійного суспільства.

Професійна компетентність педагога має тісний змістовний та функціональний взаємозв'язок з психолого-педагогічними феноменами, що виявляються в професійній діяльності і характеризують педагога як її суб'єкта:

- з позиції педагогічної культури;
- з позицій педагогічного професіоналізму;
- з позицій педагогічної майстерності.

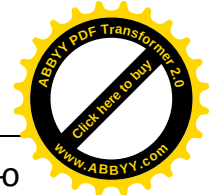
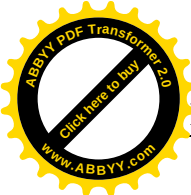
Нами встановлено основні методологічні положення, які мають бути основою для розуміння сутності психолого-педагогічної компетентності викладача ВНЗ та її формування є:

– вона є системною якістю особистості, яка визначає відповідність фахівця вимогам до професійної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі і яка може бути подана у вигляді сукупності певних підсистем;

– її цілісність, саме існування забезпечуються взаємозв'язком і постійним обміном із зовнішнім середовищем – умовами професійної діяльності. Вона сама є «продукт» цієї взаємодії; її зміст зумовлений суспільством, його цінностями, що позначаються на рівні пріоритетів тієї чи іншої парадигми, яка стає методологічною базою науки, моделлю наукового пізнання.

Нами проведено дослідження основних вимог та умов професійної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі в історичній ретроспективі та на сьогоdnішньому етапі розвитку вищої освіти України, професійних і особистісних компонентів педагога, які необхідні для успішної викладацької діяльності, особливостей професійного розвитку викладача вищого навчального закладу.

У нашій роботі ми проаналізували найбільш вагомi та значущі властивості викладача, розкрили структуру особистості педагога вищої

школи, яка включає мотивацію особистості, що обумовлена професійною спрямованістю викладача; здібності та інтегральні характеристики особистості педагога вищої школи. Однією з інтегральних характеристик особистості викладача є професіоналізм. Головним фактором досягнення професіоналізму педагога вищої школи є процес самовдосконалення. Професійне вдосконалення викладачів, подальший розвиток їх педагогічної діяльності є важливою умовою модернізації освіти.

Професійний розвиток викладача – це цілісний інтегрований процес, на який впливають ряд факторів, що ведуть до формування педагога (викладача, науковця, методиста, вихователя) як професіонала, так і особистості.

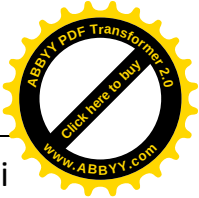
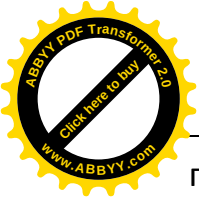
Теоретичний аналіз літературних джерел дозволив визначитися зі складовими професійного розвитку педагога вищої школи, якими є професійна спрямованість викладача, мотиваційний компонент та саморозвиток, який складає основу особистісного і професійного розвитку.

Здобуті за методиками діагностики особистості до мотивації на успіх та уникнення невдач результати показують, що більшість педагогів вищої школи (59,26%) мають помірно високий рівень мотивації до успіху.

Результати дослідження мотивації до професійної діяльності показали, що найбільшу кількість викладачів складають педагоги з середнім типом мотиваційного комплексу, в яких внутрішня мотивація (ВМ) переважає над зовнішньою негативною мотивацією (ЗНМ).

Отже, узагальнений теоретичний матеріал, результати емпіричного дослідження дають змогу стверджувати, що професійний розвиток – динамічний і безперервний процес самореалізації педагога вищої школи. Сьогодення вимагає інноваційності в діяльності, творчого пошуку, самовдосконалення викладачів і, як показало наше дослідження, педагоги вищої школи намагаються повністю задовольнити потреби сучасного суспільства, шляхом свого професійного розвитку.

Висновки. Методи формування психолого-педагогічної компетентності викладача ВНЗ зорієнтовані на: 1) теоретичний аспект – засвоєння системи базових знань з теорії та практики професійної педагогічної діяльності у ВНЗ; 2) практичний аспект – формування системи базових професійних умінь і навичок; 3) особистісний аспект – розвиток і генералізацію базових підсистем професійних якостей, розвиток зрілої, позитивної професійної Я-концепції, професійної рефлексії, активізацію механізмів самоорганізації, розумової діяльності. Отже, процес формування психолого-педагогічної компетентності викладача ВНЗ має

передбачати активізацію процесів професійної самоорганізації особистості та їх змістове (психолого-педагогічне) «наповнення».

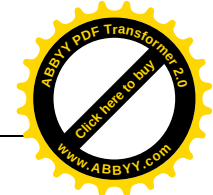
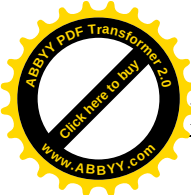
Основними критеріями сформованості психолого-педагогічної компетентності педагога вищої школи визначені: успішність за результатами професійної психолого-педагогічної підготовки; рівень володіння базовими професійними вміннями; рівень усвідомлення сутності психолого-педагогічної компетентності викладача; рівень розвитку рефлексивності як єдності інтелектуально-рефлексивних та особистісно-рефлексивних форм; динаміка професійної самосвідомості, яка виявляється, з одного боку, у позитивній, зрілій Я-концепції, з другого – у внутрішній позитивній мотивації професійної діяльності, усвідомленні себе викладачем ВНЗ; розвиток мислєдїяльності викладача ВНЗ, спрямованої на його професійну самоорганізацію, що виявляється в актуалізації процесів самопізнання, самопідготовки, самовираження та самоствердження у професійному середовищі.

Відповідно до цих положень психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу розглядається як системна якість особистості, що визначає відповідність фахівця вимогам професійної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі й може бути представлена у вигляді сукупності певних підсистем. Її цілісність та існування забезпечуються взаємозв'язком і постійним обміном із зовнішнім середовищем – умовами професійної діяльності; вона є результатом взаємодії двох складних структур: професійної й особистісної.

Вважаємо, що проведене дослідження не вичерпує всіх проблем, пов'язаних з питанням психолого-педагогічних особливостей професійного розвитку педагога вищої школи. Актуальним є дослідження факторів, що негативно впливають на професійний розвиток особистості викладача, та чинників, які виступають в якості рушійних сил професійного вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гура О. І. Вступ до спеціальності «Педагогіка вищої школи» : навч. посіб. / О. І. Гура. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2005. – 196 с.
2. Гура О. І. Теоретико-методологічні засади дослідження професійних якостей педагога / О. І. Гура // Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна : зб. наук. пр. – Х. : Основа, 2004. – Вип. XI. – С. 50–60.
3. Загальна психологія : підруч. / за заг. ред. С. Д. Максименка. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704 с.
4. Новиков В. В. Социальное регулирование профессиональной адаптации молодежи / В. В. Новиков, З. Н. Фетисов. – М. : Наука, 1983. – 114 с.
5. Никифоров Г. С. Психология здоровья : учеб. пособ. / Г. С. Никифоров. – СПб. : Речь, 2002. – 256 с.

РЕЗЮМЕ

О. Г. Гаврилюк. Теоретико-методологические основы формирования психолого-педагогической компетентности преподавателя.

В статье рассматриваются исходные теоретические и методологические основы исследования психолого-педагогической компетентности преподавателя и процесса её формирования. Определена и научно обоснована сущность этого феномена как личностно профессионального системного качества учителя. Определены основные критерии сформированности психолого-педагогической компетентности преподавателя высшей школы.

Ключевые слова: компетентность, компетентный, профессиональная самоорганизация педагога, преподаватель высшей школы.

SUMMARY

O. Gavriluk. Theoretical methodological backgrounds of forming of psychological pedagogical competence of the teacher.

The research provides the basic theoretical and methodological research's background of psychological – pedagogical competence of a teacher and the process of their formation. It is also determined and scientifically substantiated the main point of this phenomenon as the personal – professional systemic quality of a teacher. The main criteries of formation of psychological pedagogical teacher's of higher school competence are determined.

Key words: competence, competent, professional self-organization of a teacher, a teacher of higher school.

УДК 378.1.013

Н. В. Громова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧІ ЯКОСТІ ЯК ПОКАЗНИКИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У НАВЧАННІ

У статті розкрито сучасний підхід до проблеми виокремлення та формування пізнавально-творчих якостей особистості, практичний прояв яких на різних рівнях є предметним показником творчої самореалізації студентів у навчанні. Подається сутнісна характеристика таких якостей, як: мотивація до самостійної творчості, діалогічна творча взаємодія суб'єктів навчання, володіння механізмами творчої діяльності, діагностичні уміння для вимірювання й оцінки освітніх продуктів, пізнавально-творча самостійність.

Ключові слова: пізнавально-творчі якості особистості, творча самореалізація студентів, освітні продукти, евристичне навчання, дидактична модель.

Постановка проблеми. Сучасні світові стандарти в галузі освіти передбачають підготовку висококваліфікованих спеціалістів, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні вміння в цілісну систему, саморозвиватися й самовдосконалюватися протягом усього життя.

Аналіз актуальних досліджень. Багатоаспектність і значущість проблеми самореалізації особистості зумовили посилений інтерес до зазначеного феномена у філософів, соціологів, психологів, педагогів від давньогрецьких часів до сьогодення.

Проблемі формування та самореалізації творчої особистості у філософській та психолого-педагогічній літературі приділяється значна